ספר נחום

עם פירוש ר' דוד קמחי מוגה עם רב העיון על ידי פרנקישקוש וואטבלוש
איש יודעי המלמד במצות המלך פרנקישקוש יר"ה לבני עמו דעת
לשון הקדש ונדפס בבית רוברטוש סטפ"נוש יצ"ו בחדש
אלול שנת רצ"ט לפ"ק פה פארי"ש העיר
הגדולה והיא כנודעת :

Nahum cum commē-

tariis R. Dauid Kimhi, à Frãcisco Vatablo, Hebraicarum literarum Regio professore, summa cura & diligentia recognitis.

PARISIIS.
Ex officina Roberti Stephani, typographi Regii.
M. D. XXXIX.

עִמִּי   עֹשׂוֹ

Cum priuilegio Regis

מַשָּׂא נִינְוֵה סֵפֶר חֲזוֹן נַחוּם הָאֶלְקֹשִׁי׃

משה נינוה ספר חזון נחום האלקושי · זאת הנבואה נאמרה על נינוה
ונינוה היתה למלך אשור · כמו שכתוב מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את בראשית י׳
נינוה · ומלך אשור הרע לישל והגלה אותם מארצם והקדוש ברוך הוא נקם
נקמתם ע״י נבוכדנצר שהחריב מלכו׳ אשור · ואמרו רז״ל שנה ראשונה שמלך
נבוכדנצר כבש את נינוה שנית כבש את יהויקים · ונחום זה הנביא
לא אמר הכתוב באיזה דור נתנבא · וקראו אלקושי מיחסו אל עירו או
אל אבותיו · ובסדר עולם יאמר נחום חבקוק נתנבאו בימי מנשה · ולפי
שלא היה כשר מנשה לא נקראו על שמו · ואמר חזון נקודה בשו״א ופת״ח כי
הוא סמוך כמו חזון ישעיהו׃ ישעיה א׳

אֵל קַנּוֹא וְנֹקֵם יְהוָֹה נֹקֵם יְהוָֹה וּבַעַל חֵמָה נֹקֵם
יְהוָֹה לְצָרָיו וְנוֹטֵר הוּא לְאֹיְבָיו׃ יְהוָֹה אֶרֶךְ
אַפַּיִם וּגְדוֹל־כֹּחַ וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה יְהוָֹה בְּסוּפָה
וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ וְעָנָן אֲבַק רַגְלָיו׃ גּוֹעֵר בַּיָּם
וַיַּבְּשֵׁהוּ וְכָל־הַנְּהָרוֹת הֶחֱרִיב אֻמְלַל בָּשָׁן וְכַרְמֶל
וּפֶרַח לְבָנוֹן אֻמְלָל׃ הָרִים רָעֲשׁוּ מִמֶּנּוּ
וְהַגְּבָעוֹת הִתְמֹגָגוּ וַתִּשָּׂא הָאָרֶץ מִפָּנָיו וְתֵבֵל
וְכָל־יוֹשְׁבֵי בָהּ׃ לִפְנֵי זַעְמוֹ מִי יַעֲמוֹד וּמִי
יָקוּם בַּחֲרוֹן אַפּוֹ חֲמָתוֹ נִתְּכָה כָאֵשׁ וְהַצֻּרִים
נִתְּצוּ מִמֶּנּוּ׃

אל קנוא ונוקם ה׳ · מקנא הוא בעבור עמו כמו שאמר ויקנא ה׳ לארצו· יואל ב׳
כי הוא רואה אותם בצרה גדולה בגלותם׃ ונוקם · שיקח נקמתו מאת
מלך אשור ומזרעו · כי אעפ״י שברצון האל יתברך הגלה כמו שאמר הוי אשור ישעיה י׳
שבט אפי הוא הוסיף להרע יותר מן הראוי · כמו שאמר אני קצפתי מעט זכריה א׳
והמה עזרו לרעה׃ נוקם ה׳ וגו׳ · כפל הענין לחזק · וי״מ כי זכר ג׳
נקמות כנגד ג׳ גליות שהגלה מלך אשור את ישראל · וצריו ואויביו הם
מלכי אשור במקום הזה · וכן עשה לכל צרי ישראל כמו שעשה למלך

מעיס ולמלך בבל ולשאר המריעים לישראל . ואויבי ישראל הם איבי האל
ועריו : ונוטר . כמו שומר ר״ל אעפ״י שאינו לוקח נקמתו מאויביו מיד
שומר הוא העון להם עד זמן שיקח נקמתו מהם או מבניהם : קנוא .
שמות לד תאר כמו כי ה׳ קנא שמו אלא שהם שני משקלים : יהוה ארך אפים .
כך היא מדתו שמאריך כעסו לרשעים : וגדול כח . גדל כח הוא לקבול כעסו
במדבר יד שלא ינקם מיד . וכן אמר משה רבינו עליו השלום יגדל נא כח אדני .
ואמר אחריו ה׳ ארך אפים : גדול . כת׳ בוי״ו וקרי בלא וי״ו כקמץ חטף
הדלת מפני סמיכותו על מלה מלעיל : ונקה לא ינקה . אף על פי
שמאריך אפו לרשעי׳ כמו שהאריך למלכי אשור ולסוף לקח נקמתו מהם :
ה׳ בסופה ובשערה דרכו . כשיבא על אויביו להשחית׳ קל מהרה כרגע יבא
כמו שבאה הסופה והסערה : וענן אבק רגליו . עניינו ענין חשך . כמו
שמות יד ויהי הענן והחשך : אבק רגליו . הגדודות הבאות מסבתו על האויבים הם
להם לחושך ואפלה . והמשילם לאבק הנופל מתחת הרגלים : גוער בים
ויבשהו . ואיך לא יעשה במלכי אשור כרצונו והנה הוא גוער בים שהיא
בריאה עצומה בבריאות הארץ וכשירצה ישיבהו יבשה כמו שעשה בים סוף .
תלים קו ואמ׳ בו לשון גערה כאדון הגוער בעבדו . וכן אמ׳ ויגער בים סוף ויחרב .
והנה יהפך הטבע והמנהג כל שכן שישליט אומה באומה להשחיתה שאין בזה
הפך טבע ומנהג : וכל הנהרות החריב . ואם בים כחו ויכלתו להפך
טבעו כל שכן בנהרות שאינם עמוקים כמו הים ויחריב אותם וישיבם יבשה
כשירצ׳ בהפך הטבע כמו שעשה בירדן ובלא הפך טבע כאשר יעצור השמים
ולא יהיה מטר וייבשו הנהרות : אמלל בשן וכרמל ופרח לבנון אמלל .
וזו בעצירת המטר אמלל מקום המרעה ולא יהיה עשב ודשא וכל ירק וכן
פרחי עצי הלבנון ייבשו . ואף על פי שפי׳ הפסוק כמשמעו הנה הוא משל
על מלכי האומות ועל המון העמים : ויבשהו . מן הדגש משפטו וייבשהו
בחסרת שני יודי״ן ומפני כובד התנועה הפילו יו״ד השרש והטילו תנועתה על יו״ד
האית״ן . ואא״א ז״ל כתב כי הוא מבנין הפע״יל משפטו וייבשהו : הרים .
אפילו ההרים שהם העמודים שביקיר העפר רעשו ממנו כשירצה ירעשו
ויפלו . וזהו כשיהיה רעש הארץ והכל כרצונו : התמוגגו . נמסו :
שמואל ב׳ ח ותשא הארץ . ותשרף . כמו וישאם דוד ואנשיו . אלא שזה פעל עומר .
דברים כט והענין חרבן הארץ כמו שאמר גפרית ומלח שרפה כל ארצה ונומר . כאלו
היא שרופה שלא יעלה בה כל עשב . או שתהיה ממש כסדום ועמורה :
לפני ועמו . מבואר הוא כאשר לפניו : חמתו נתכה כאש . והאש אינה
נתכת אבל היא מתכת אלא פירוש חמתו נתכת על אויביו כדבר הנתך מפני
האש . וכן תרגם יונתן . ועוד יוכל לפרש נתכה באש כלא חסרון ור״ל אש
בס׳ סימ׳כ׳ הברקים שהיא נתכת ודנה מלמעלה למטה ברגע . וכן אמר ברקים ירוצו .
תלים יח ואמר כדרך משל על חמת האל הנתכת על אויביו וישלח חציו ויפיצם וברקים
רב ויהומם . או פירושו כמו התוך חמתי באש עברתי . כלומ׳ חמתו שהיא
באש עברה

כלא נתכה על אויביו: והצורים נתצו ממנו. כמשמעו. או הוא דרך משל כמו שפירשנו:

טוֹב יְהוָה לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי בוֹ׃
וּבְשֶׁטֶף עֹבֵר כָּלָה יַעֲשֶׂה מְקוֹמָהּ וְאֹיְבָיו יְרַדֶּף־
חֹשֶׁךְ׃ מַה־תְּחַשְּׁבוּן אֶל־יְהוָה כָּלָה הוּא עֹשֶׂה
לֹא־תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה׃ כִּי עַד־סִירִים סְבֻכִים
וּכְסָבְאָם סְבוּאִים אֻכְּלוּ כְּקַשׁ יָבֵשׁ מָלֵא׃
מִמֵּךְ יָצָא חֹשֵׁב עַל־יְהוָה רָעָה יֹעֵץ בְּלִיָּעַל׃
כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־שְׁלֵמִים וְכֵן רַבִּים וְכֵן נָגֹזּוּ
וְעָבָר וְעִנִּתִךְ לֹא אֲעַנֵּךְ עוֹד׃ וְעַתָּה אֶשְׁבֹּר
מֹטֵהוּ מֵעָלָיִךְ וּמוֹסְרֹתַיִךְ אֲנַתֵּק׃ וְצִוָּה עָלֶיךָ
יְהוָה לֹא־יִזָּרַע מִשִּׁמְךָ עוֹד מִבֵּית אֱלֹהֶיךָ
אַכְרִית פֶּסֶל וּמַסֵּכָה אָשִׂים קִבְרֶךָ כִּי קַלּוֹתָ׃

טוב ה'. טעם הפסוק נמשך עד סופו. ר"ל ישראל שהם חוסים בו יהיה
האל טוב להם ויהיה להם למעוז ביום צרת מלכי אשור. כי אעפ"י שהחריב
מלכות אשור ישראל שהם בגלות בארצם ימלטו מחרב נבוכדנצר: ויודע
חוסי בו. יודעם ומכירם לטובה ומשגיח עליהם. וכן כי יודע ה' דרך צדיקים: תלים א'
חוסי בו. נסמך על אות השמוש. וכן כל חוסי בו. הרי בגלבוע. גמולי תלים ב'
חלב. והדומים להם: ובשטף עובר. מקומה של נינוה שזכר ישטוף אותה שמואל ב' א'
בפעם אחת בשטף עד שיעשה כלה מקומה שלא יהיה נכר מקום' שהיה שם ישעיה כ"ח
עיר מושב. ירדף. פעל יוצא לשלישי האל מרדף וחשך רודף והאויבים
רדופים וחשך הוא משל לצרה הגדולה: מה תחשבון. אמר כנגד אויביו
שהם אנשי נינוה מה תחשבון אתם על ה' הגוזר עליכם רעה זאת תחשבון
כי לא יוכל לעשות זאת כמו שאמר מלך אשור כי יציל ה' את ירושלם מידי: ישעיה ל"ו
כלה הוא עושה. דעו כי כלה הוא עושה אתכם: לא תקום פעמים
צרה. כי בפעם אחת יכלה אתכם: כי עד סירים סבוכים. יכו' או
להיות משל עד סירים סבוכים כלומר הקוצ' הסבוכ' יחד כי לא יוכל אדם

שמואל ב׳ כ״ג לקחתם ממקומם כמו שאמר כי לא ביד יקחו · ומה יעשה אדם בהם ישרפם
שמואל ב׳ כ״ג באש במקומ׳ · כמו שאמ׳ שרוף ישרפו בשבת · כן יהיו בני אשור שהיו
מכאיבים בני העולם כמו תינוק בקוצים ובבא עת חרבנם יכלו שלא ישאר
בהם דבר כמו הקסים או כמו הקש היבש שמלא עתו לקטר שישרף במהרה
קל מאד ולא ישאר לא מהסירי׳ ולא מהקש לא פחם ולא דשן · כי לא יעשו
פחם לדקותם · וגם מעט הדשן שיעשו הולך ברוח קל מהרה · כן יהיו בני
אשור · ומה שאמר וכסבאם סבואים לל שיהיו כמו השכורים נופלים
בארץ שלא יהיה בהם כח להלחם כנגד אויביהם הבאי׳ עליהם ואוכלו במהרה
כמו הקסים או כקש יבש מלא : ממך יצא · אמר כנגד נינוה כל זה
הגמול יהיה לך על רעתך שעשית לישראל וממך יצא המלך שהיה חושב על
ה׳ רעה שעלה על ארץ ישראל והשחיתם וחשב ללכוד ירושלם· ופי׳ על ה׳ על
עם ה׳· גם על ה׳ בתחילה חשב רעה שאמ׳ שלא יוכל להציל את ירושלם מידו
והיה חושב ויועץ על ה׳ ית׳ רעה ודבר בליעל : כה אמר ה׳· אמר כנגד
ירושלם אם שלמים אם מחנה אשור הבאים עליך שלמים כמו שהם בשלום
לא יפקדו מאדם כי כל הארצות כבשו : וכן רבים · וכמו כן רבים הם
במספר : וכן נגוזו ועבר· כן יהיו נגוזים במהרה ויעבור כל חילם וכחם.
מלכים ב׳ י״ט וכן אמר ויצא מלאך ה׳ ויך במחנה אשור וגו׳ : ועניתך · ואם עניתיך על
ידו כי כל ארץ ישראל כבש וזולתי ירושלם לא אענך עוד : לא אענך עוד·
על ידו כי הוא וכל חילו יכלו : ועתה אשבור מוטהו · המוט והעול
שהיה מרים על צוארך עתה אשברהו · וכפל הענין במש׳ ומוסרותיך אנתק·
ואמר מוטהו ואמר מוסרותיך כי הכנויים יבאו בשמות עם הפועל ועם
ישעיה נ״ו הפעול· וכן ושמחתים בבית תפלתי · שמעתי את תפלתך : וצוה עליך·
מלכים א׳ ט׳ אמר כנגד מלך אשור : לא יזרע משמך עוד· כי לא ישאר ממך זרע
מלכים ב׳ י״ט נקרא בשם המלוכה · כי מלך אשור הכוהו בניו בחרב והמה ברחו ונמלטו
ארץ אררט : מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה· כי בבית נסרוך אלהיו
נהרג וכיון שנהרג שם בטלו אותו הבית מהיות שם עוד פסל ומסכה · ואחר
שנהרג שם ברצון האל ית׳ שהעיר רוח בניו להרגו שם הרי הוא כאלו האל ית׳
הכרית משם פסל ומסכה· וכן אשים קברך· פי׳ שם בבית אלהיך אשים קברך·
כי קלות · תהיה נקלה ובזוי כי בניך יהרגוך · ועוד בבית אלהיך · זה יותר
קלון ובזיון · והו עונש כי הקילותני ברבך ואמרת כי לא אוכל להציל את
ירושלם מידך ושמתני כאלהי גויי הארצות :

הִנֵּה עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם חָגִּי יְהוּדָה חַגַּיִךְ שַׁלְּמִי נְדָרָיִךְ כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד לַעֲבָור־בָּךְ בְּלִיַּעַל כֻּלֹּה נִכְרָת :

הנה על ההרי'. במות סנחרי' בשרו בארץ יהודה שישבו בעריה כבראשונה
וילכו לחוג בירושלם ולזבוח זבחיהם ולשלם נדריהם. כי לא יוסיף עוד
סנחריב לעבור בארצם כי כבר מת: כלה נכרת. כי גם בניו ברחו ולא
יוסיף עוד לבא:

ב עָלָה מֵפִיץ עַל־פָּנַיִךְ נָצוֹר מְצוּרָה צַפֵּה־דֶרֶךְ
חַזֵּק מָתְנַיִם אַמֵּץ כֹּחַ מְאֹד: כִּי שָׁב יְהוָה
אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב כִּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל כִּי בְקָקוּם
בֹּקְקִים וּזְמֹרֵיהֶם שִׁחֵתוּ: מָגֵן גִּבֹּרֵיהוּ מְאָדָּם
אַנְשֵׁי־חַיִל מְתֻלָּעִים בְּאֵשׁ־פְּלָדוֹת הָרֶכֶב בְּיוֹם
הֲכִינוֹ וְהַבְּרֹשִׁים הָרְעָלוּ: בַּחוּצוֹת יִתְהוֹלְלוּ
הָרֶכֶב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בָּרְחֹבוֹת מַרְאֵיהֶן כַּלַּפִּידִים
כַּבְּרָקִים יְרוֹצֵצוּ: יִזְכֹּר אַדִּירָיו יִכָּשְׁלוּ
בַּהֲלִיכוֹתָם יְמַהֲרוּ חוֹמָתָהּ וְהֻכַן הַסֹּכֵךְ:

עלה מפיץ. המפיץ שעלה על פניך נכרת והוא סנחריב שהפיץ בניך בגלות:
נצור מצורה. המצודות והערים הבצורות שתפש מלך אשור והחריבם נצרו
ושמרו אותם לא תניחום הפקר שובו ושבו בתוכם ולא תפחדו עוד ממלך
ד"ה ב' י"ד אשור. מצורה ענין חוזק. וכן ויבן ערי מצורה ביהודה: צפה דרך. צפו
דרך שהיה בא בה כי לא תראוהו עוד: נצור. צפה. מקור. וכן חזק
אמץ: חזק מתנים אמץ כח מאד. חזקו מתניכם ואמצו כח כי לא
תיראו עוד ממנו. ופי' אמץ כח אמצו כחכם בלב טוב ובבטחון שתבטחו
משלי כ"ד בה' ית'. וכן ואיש דעת מאמץ כח: כי שב ה' את גאון יעקב. אם
דברים ל' כדברי ר' יונה ז"ל יהיה יוצא. כמו ושב ה' אלהיך את שבותך. והדומים
לו. ואם כדברי ר' יהודה יהיה ענין הנחה והשקט. ואמר כי במות
סנחריב ישוב גאון יעקב כמו שהיה. וזהו כגאון ישראל כי ישראל הוא
יעקב. וזה בימי חזקיהו: גאון יעקב. הוא ירושלם וארץ יהודה.
תלים מ"ז כמו את גאון יעקב אשר אהב סלה. שהוא אומר על ירושלם. כמו שאומר
תלים פ"ז אוהב יהוה שערי ציון מכל משכנות יעקב: בקקום בוקקי'. האויבי'
הושע י' הריקום מכל טוב והנה הוא מ"ל יוצא. גפן בוקק מ"ל עומד: וזמוריהם
שחתו. נטיעותיהם וזמוריהם שחתו שנה בשנה בבאם בארצם: כמו שאמ'
וישחיתו

שופטים ו׳ וישחיתו את יבול הארץ · וי״ת וזמוריהם כמו מזמרת הארץ שתרגם וקלוי
בראשית מג׳ תושבחתהון חביבו : מגן גבוריהו · אמר על חיל נבוכדנצר הבאים
על נינוה : גבוריהו · כמו גבוריו : מאדם · אמר זה לשתי הבות. וכן
אנשי חיל מתולעים שפירש׳ לבושים בגדים צבועים בתולעת שני · האחת
לגדולתם ורוב כבודם והאחת לפי שהוא צבע מבהיק ומילא בעין אדם :
באש פלדות הרכב · הרכב הוא כאלו הולך באש פלדות. כי גלגלי הרכב
הם ברזל ובמרוצתם ברככים על האבנים יוצא אש מתוכם מכח המרוצה ·
דניאל ו׳ וידמה שהרכב הוא באש פלדות· ופלדות הוא כמו הפיק מן כלפדי אש :
ביום הכינו. ביום שיכין נבוכדנצר את החיל לבא על נינוה כן תהיה תכונתו :
והברושים הרעלו · ימ״א החניתות שהם עץ ברושים · אמר כי הם המות
בראשם להמית מהר מי שיתקעו בהם כי עושי׳ חניתות מברושי׳ והם קרי׳ בראשם
שמואל ב׳ יח׳ ותוקעו׳ אותם בגוף האדם · כמו שאומר ביואב ויקח שלשה שבטים בכפו
ויתקעם בלב אבשלום · הרעלו · מן תרעלה שמשישים הם המות ואח״א זל
פי׳ תרעלה רעדה · ופי׳ הרעלו רעדו · ופי׳ ברושים שרי העיר של נינוה
וגדוליה כי הגדולים נמשלו לארזים ולברושים · אמר כשיראו גדולי נינוה
החיל יאחזם רעדה: בחוצות יתהוללו הרכב · כי לא יוכלו לצאת
חוץ לעיר להלחם עם החיל כי רבים הם מהם וגבורים מהם : והם הולכים
תוך העיר בחוצות כהוללים ומשגעים : הרכב רוצה לומר רוכבי הרכב והם
הפרשים : ישתקשקון ברחובות. ילכו בבהלה ברחובות העיר · ופי׳
ישתקשקון ילכו שוק אל שוק בלכתם בבהלה · מראיהן כלפידים · שיש
להם בשת כי אין קום ואין להם כח להלחם כנגד אויביהם ישוב מראה פניהם
ישעיה יג׳ אדום כלפידים · וכן אמר בבני בבל בעת מפלתם פני להבים פניהם ·
כי מי שיש לו בשת יתאדמו פניו : כברקים ירוצצו · מרוב בהלה ירוצו
ברחובות העיר מקצה אל קצה כי לא ידעו מה לעשות : יזכור אדיריו·
יוכל לפרש על מלך נינוה כשיזכור האדירים שלו שילכו אל החומה יכשלו
בהליכתם מרוב הבהלה כשימהרו ללכת אל החומה והנה הוכן הסוכך אל
החומה מבחוץ לחתור בקיר החומה · ויתכן לפרשו גם כן על מלך בבל
שיזכור אדיריו שילכו אל החומה לכבשה והנה מרוב מרוצת׳ כשימהרו ללכת
אל החומה יכשלו בהליכתם וכשיהיו אצל החומה יכינו הסוכך לעמוד תחתיו
ולחתור בחומה : חומתה : הה״א כמפיק דל חומת נינוה : הסוכך·
הוא מכסה קרשים ועורות עליהם באים הנלחמים אל העיר ונכנסים תחתיו
עד החומה וחותרים תחתית החומה והוא מגן עליהם מן האבנים שמשליכים
מעל החומה : בהליכותם · כתיב בוי״ו לשון רבו׳ וקרי בהליכתם
לשון יחידה :

שַׁעֲרֵי הַנְּהָרוֹת נִפְתָּחוּ וְהַהֵיכָל נָמוֹג : וְהֻצַּב
גֻּלְּתָה הֹעֲלָתָה וְאַמְהֹתֶיהָ מְנַהֲגוֹת כְּקוֹל יוֹנִים
מתפפות

מְתֹֽפְפוֹת עַל־לִבְבֵיהֶֽן׃ וְנִֽינְוֵה כִבְרֵֽכַת־מַיִם מִימֵי הִיא וְהֵמָּה נָסִים עִמְדוּ עֲמֹדוּ וְאֵין מַפְנֶֽה׃

שערי הנהרות נפתחו. שערי המדינה היוצאים לנהרות נפתחו שאברו אנשי חיל הדלתות. וכיון שנפתחו השערי' הולה היכל המלך שהוא סמוך להם נמוג מכח המהלומות שהכו בשערים: והצב גלתה העלתה. ההיכל שהועב כשלות ימים רבים בנויה עתה נמוג ונגלתה נויה שהיתה מכוסה עד עתה שלא עבר בה זר: והעלתה. כמו נכרתה. מן כעלות גדיש איוב ה'
בעתו: ואמהותיה. אמהות נויה. והן השרות הגדולות וקראן אמהות שילכו כשפחות כנולה: מנהגות. לשון אחוקה מתופפות ומכות על לבביהן על הכבוד שאבד מהן וילכו בגולה כשפחות. כן פי' א"א ז"ל זה הפסוק.
ויש והצב ומלכתה. ר"ל לפי שהיתה נצבת אצל המלך כמו שאמר נצבה תלים מ"ה
שגל לימינך. ותפרש רב שמואל פי' כי שם המלכה הצב: גלתה.
שהיתה נסתרת בחדר כמנהג המלכה והנשים הנכבדות. כמו שאמר כל תלים מ"ה
כבודה בת מלך פנימה. ועתה גלתה ויצאה מחדרה. והעלתה על המרכבה להוליכה בגולה. ואמהותיה מנהגות אותה ויהמו כקול קינה כקול יונים מתופפות. כמו שאדם מכה בתוף כן הן מכות על לבביהן כדרך הנשים הקוננות והמקוננות: ונינוה כברכת מים מימי היא. ונינוה מימים קדמונים שהיתה היא בנויה מלאה מכל טוב כמו הבריכה שהיא מלאה מים. והבריכה היא שאוספין בה המים או מי גשמים או מי מעין. ויש כבית כנישת מים מימי קדם היא: והמה נסים. ועתה יושבית נסים מהעיר הנמלטים ממנה בעת כבישתה. והאומרים להם אחריהם עמדו עמדו אין מי שיפנה פניו לקול קריאתם אלא נסים בכח:

בֹּזּוּ כֶסֶף בֹּזּוּ זָהָב וְאֵין קֵצֶה לַתְּכוּנָה כָּבֹד מִכֹּל כְּלִי חֶמְדָּֽה׃ בּוּקָה וּמְבוּקָה וּמְבֻלָּקָה וְלֵב נָמֵס וּפִק בִּרְכַּיִם וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם וּפְנֵי כֻלָּם קִבְּצוּ פָארֽוּר׃ אַיֵּה מְעוֹן אֲרָיוֹת וּמִרְעֶה הוּא לַכְּפִרִים אֲשֶׁר הָלַךְ אַרְיֵה לָבִיא שָׁם גּוּר אַרְיֵה וְאֵין מַחֲרִֽיד׃ אַרְיֵה טֹרֵף בְּדֵי גֹרוֹתָיו וּמְחַנֵּק לְלִבְאֹתָיו וַיְמַלֵּא־טֶרֶף חֹרָיו וּמְעֹנֹתָיו טְרֵפָֽה׃

הִנְנִ֣י אֵלַ֗יִךְ נְאֻם֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת וְהִבְעַרְתִּ֤י בֶֽעָשָׁן֙
רִכְבָּ֔הּ וּכְפִירַ֖יִךְ תֹּ֣אכַל חָ֑רֶב וְהִכְרַתִּ֤י מֵאֶ֙רֶץ֙
טַרְפֵּ֔ךְ וְלֹֽא־יִשָּׁמַ֥ע ע֖וֹד ק֥וֹל מַלְאָכֵֽכֵה׃

בזו כסף בזו זהב · אומר הנביא כנגד הכשדים או אומרים איש לאחיו
בזו כסף בזו זהב כי הון רב תמצאו : ואין קצה לתכונה · אין
סוף לתכונת הממון שתמצאו ממה שהכין מלך נינוה וגדוליה · ויונתן תרגם סוף
לאוצריה : כבוד מכל כלי חמדה · כלי כבוד תמצאו יותר מכל כלי
חמדה שבעולם · וי"ת ספו כל מאני חמדתא · עתה שהיה דעתו לפרש מן
התכבד כילק וכדברי רז"ל מכבדין בין המטות · כלומר כבדו העיר מכל בכת' בית' ב'
כלי חמדה : כלי · בחילק לשון יחיד : בוקה ומבוקה · ענין
ריקות · וכפל לחזק · כי מבוקה כמו בוקה אלא שנוספה בו המ"ם
הנוספת על שרשי השמות · וכן ה' עוזי ומעוזי : ומבולקה כדותה · ואמר ירמיה יו
על נינוה שתהיה ריקה מכל טוב ונכרתת : ולב נמס · וכן יושביה יהיה
להם לב נמס : ופיק ברכים · והוא כשלון כמו לפוקה ולמכשול לב. ופי' שמואל א כ"ה
פיק ברכים כי כשמפחד אדם מאד ונבהל ארכובותיו נקשות זו בזו מרעדה
ורתת · וכן ת"י ונקוש רכובין : וכן אמר בבלשאצר וארכובתיה דא לדא דניאל ה'
נקשן : קבצו פארור · פירשנוהו בנבואת יואל : איה מעון אריות · יואל ב'
כן יאמרו הגוים בחרבן נינוה כי היא היתה מעון אריות כי ממנה היו יוצאים
אנשים כאריות טורפים בני העולם ומביאים הטרף לנינוה כי היא מעון לאריות
ומרעה לכפירים : אשר הלך אריה לביא שם · אריה לביא כמו
שמש ירח : גור אריה · כלם הלכו שם בטרפם ואין מחריד אותם · ות"י חבקוק ג'
אתר דהוו אזלין מלכיא תמן בניהון שבקין : אריה טורף בדי גורותיו.
כדי להספיק לגורותיו. כמו די השיב לו : גורותיו משל לבנות ולבאותיו ויקרא כ"ה
משל לנביריו' : ומחנק ללבאותיו · מחנק החיות בעבור לבאותיו · וכן
הענין משל למלך נינוה ושריה וגדוליה שהיו מביאים שלל העמים לנינוה ·
הנני אליך · אמר לנינוה הנה אני' פני אליך להשחיתך : והבערתי בעשן
רכבה · כל כאש גדולה שעשנה נשנה מרחוק · ויונתן תרגם ואדליק באשתא
רתיכך : רכבה · שהייתה מתגאה ברוב רכב ופרשים : וכפיריך · משל
לבני החיל : טרפך · שהיית טורפת בני הארץ : ולא ישמע עוד קול
מלאכבה · מלאכיך שהיו מרימים קול על ארצות העמים לירא"ם ולבהלם · כמו
שעשה רב שקה על ירושלם שדבר עליהם גבוהות והפחידם גם על האל ית' מלכים ב' יח
דבר ואמר שלא יוכל להציל ירושלם מיד מלך אשור · ודקדוק מלת מלאכבה ישעיה לו'
צרי הכ"ף האחרונה מקום קמץ והה"א כה"א אשר שיתי אותכה והדומי' לו · ואף שמות ל"ג
על פי שוכר בפסוק לשון נקבה ומלאכבה לשון זכר לשון נקבה הוא כנגד
העיר ולשון

העיר ולשון זכר הוא כנגד המלך שהוא סנחריב · ור' יונה כתב שנ"ל מקום
תילך והוא כמו מלאככי על משקל מעריכי. תחלואיכי : תלים ק"ג

ג הוֹי עִיר דָּמִים כֻּלָּהּ כַּחַשׁ פֶּרֶק מְלֵאָה לֹא
יָמִישׁ טָרֶף׃ קוֹל שׁוֹט וְקוֹל רַעַשׁ אוֹפָן וְסוּס
דֹּהֵר וּמֶרְכָּבָה מְרַקֵּדָה׃ פָּרָשׁ מַעֲלֶה וְלַהַב
חֶרֶב וּבְרַק חֲנִית וְרֹב חָלָל וְכֹבֶד פָּגֶר וְאֵין קֵצֶה
לַגְּוִיָּה יִכְשְׁלוּ בִּגְוִיָּתָם׃ מֵרֹב זְנוּנֵי זוֹנָה טוֹבַת
חֵן בַּעֲלַת כְּשָׁפִים הַמֹּכֶרֶת גּוֹיִם בִּזְנוּנֶיהָ
וּמִשְׁפָּחוֹת בִּכְשָׁפֶיהָ׃

הוי עיר דמים. הוי לשון קריאה. או הוא כמו אוי. וכן אה ווי : כחש.
שמכחשין ומשקרים איש באחיו · וכן מלאה פרק והוא כמו גזל שפורק
דבר מיד אחר · וכן ופרקת עולו : פורק ואין מציל : לא ימוש טרף. לא בראשית כ"ז
ימיש מתוכה טרף כי בכל יום ויום טורפים : קול שוט · ועתה ישמע תלים ז'
מהאויבים הבאים עליה קול שוט שמכים הפרשים הסוסי' לרוץ : וקול רעש
אופן · שממהרי' ללכת לבא העיר : דוהר. כמו דהרות אביריו · והוא שופטים ה'
כשמכה הסוס בארץ בכח ברגליו : מרקדה · מרוב מרוצתה כאלו מרקדת:
פרש מעלה ולהב חרב · פי' מעלה להב חרב. ו"ו ולהב כוי"ו וישא אברהם בראשית כ"ב
את עיניו · וי"ת בחרבין מלה מסיק ולהוב ועלהוב סייפין ועיתות מורנין :
ורוב חלל. שיעשו הפרשים : וכובד פגר · כמו רב חלל · ענין כפול
במלות שונות · כי כבד הוא ענין רבוי · כמו עמך הכבד הזה · ודומים לו. מלכים א' ג'
ופגר כמו חלל כי לא יקרא הגוף פגר אלא כשהוא מת : ואין קצה
לגויה יכשלו בגויתם · האויבים יכשלו בגוית החללים : · אבל לשון גויה
יבא גם כן בגוף החי : · מרוב זנוני זונה · כל זה בא לה מרוב הרעות
שעשתה · ודמה אותה לזונה כי הזונה עושה כן מוכרת הזוני' אחריה בכשפיה
ובהיפיותה בפניהם ועושה בקסם כרטעה · וכן עשתה היא בגויי הארצות:

הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְגִלֵּיתִי שׁוּלַיִךְ
עַל פָּנָיִךְ וְהַרְאֵיתִי גוֹיִם מַעְרֵךְ וּמַמְלָכוֹת קְלוֹנֵךְ׃
וְהִשְׁלַכְתִּי עָלַיִךְ שִׁקֻּצִים וְנִבַּלְתִּיךְ וְשַׂמְתִּיךְ

כְּרֹאִי׃ וְהָיָה כָל־רֹאַיִךְ יִדּוֹד מִמֵּךְ וְאָמַר
שָׁדְּדָה נִינְוֵה מִי יָנוּד לָהּ מֵאַיִן אֲבַקֵּשׁ ס
מְנַחֲמִים לָךְ׃

הנני אליך. לפי שדמה אותה לזונה דמה חרבנה לקלון הזונה : מערך · כמו ערותך · והוא מן כמער איש : והשלכתי. שקוצים · דברי תיעוב ונבול להשחית יופיך ולהמאיסך לכל העולם : ושמתיך כראי. כזבל · כמו והסיר את מוראתו · ויונתן קדנס ואשוינך מכערא לעיני כל חיוך : והית כל רואיך ידוד ממך · כל אחד מהם ידוד וירחק ממך לרוב קלונך : ואמר שדדה נינוה. נינוה שהיתה מושלת בגוים עתה שדדה : והשי"ן נקראת בקמץ חטף : מי ינוד לה מאין אבקש מנחמים לך · כי כלם שמחים למפלתך מפני הרעות שעשית להם :

מלכים א' ז'
ויקרא א'

הֲתֵיטְבִי מִנֹּא אָמוֹן הַיֹּשְׁבָה בַּיְאֹרִים מַיִם סָבִיב
לָהּ אֲשֶׁר־חֵיל יָם מִיָּם חוֹמָתָהּ׃ כּוּשׁ עָצְמָה
וּמִצְרַיִם וְאֵין קֵצֶה פּוּט וְלוּבִים הָיוּ בְּעֶזְרָתֵךְ׃
גַּם־הִיא לַגֹּלָה הָלְכָה בַשֶּׁבִי גַּם עֹלָלֶיהָ יְרֻטְּשׁוּ
בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת וְעַל־נִכְבַּדֶּיהָ יַדּוּ גוֹרָל וְכָל־
גְּדוֹלֶיהָ רֻתְּקוּ בַזִּקִּים

התיטבי מנוא אמון · אמר איך היית בוטחת בגדולתך ובגאונך ובהיותך עיר בצורה ונהרות סביב לך כמו שאמר שערי הנהרות נפתחו · וכי טובה את מנוא אמון והיא אלכסנדריאה של מצרים · וכן תרגם יונתן האת טבא מאלכסנדריאה רבתא : היושבת ביאורים · בין היאורים ישבה שהם סביב לה גם נכנסים בעיר מתחת הארץ עד שלא היתה צריכה למטר · לפיכך אמר ביאורים מים סביב לה בין היאורים ומי הים היו מקיפים אותה מים · ופירש ואמר אשר חיל ים פי' חומת ים לה · וכפל הענין לחזק ואמר מים חומתה · עכו לכדה נבוכדנצר כשכבש ארץ מצרים : כוש עצמה · עי"ן נקראת בקמץ חטף כמו עצמה ירבה · אמר וכן כוש שהיתה לה עצמה : ומצרים ואין קצה · וכן מצרים שאין קצה לעם אשר בה · וכן פוט ולובים שכולם היו בעזרתך עתה נפלו ביד נבוכדנצר : גם היא · נוא אמון וכוש ומצרים כל אחת מהן הלכו בגולה גם את תלכי בגולה כמוהן כי אין את טובה מהן : ואמר בגולה ואמר בשבי

בקמ' קימ' ב'
ישעיה מ'

ואמר בשבי וכפל הענין כמו לחוק הענין : ידו גורל . שרשו ידד בשקל תלים ס״ט
רכו מעדנות ראשי . רכו דבריו משמן . ומי השליכו . כן כתבו רבי יהודה תלים נ״ה
ורבי יונה ז״ל . ואא״ז ז״ל כתב כי שרשו ידה והוא אינו מבנין הפעיל כמו וידו איכה ג׳
אבן בי ומשפטם יידו . וידו היו״ד הכתובה יו״ד אית״ן והיו״ד פא הפעל נבלעת יחזקאל ז׳
בדגש : רתקו בזקים . מן מעשה הרתוק . ורתוקות כסף . ופירוש אוסרו ישעיה מ׳
בשלשלאות כי זקים הם שלשלאות והם רתוקות . ושאר אמר רתקו בזקים יחזקאל כב
הוא תוספת ביאור כי רילו כרתקו : וכן כמוהו ליתן כטע כמו . עשקו יחזקאל כ״ב
עשק . ומעלת מעל . ויש דור עם וחדומים להם : ויקרא ו׳

גַּם־אַתְּ תִּשְׁכְּרִי תְּהִי נַעֲלָמָה גַּם־אַתְּ תְּבַקְשִׁי שמואל ב׳ י״ב
מָעוֹז מֵאוֹיֵב׃ כָּל־מִבְצָרַיִךְ תְּאֵנִים עִם־בִּכּוּרִים
אִם־יִנּוֹעוּ וְנָפְלוּ עַל־פִּי אוֹכֵל׃ הִנֵּה עַמֵּךְ
נָשִׁים בְּקִרְבֵּךְ לְאֹיְבַיִךְ פָּתוֹחַ נִפְתְּחוּ שַׁעֲרֵי אַרְצֵךְ
אָכְלָה אֵשׁ בְּרִיחָיִךְ׃ מֵי מָצוֹר שַׁאֲבִי־לָךְ
חַזְּקִי מִבְצָרָיִךְ בֹּאִי בַטִּיט וְרִמְסִי בַחֹמֶר הַחֲזִיקִי
מַלְבֵּן׃ שָׁם תֹּאכְלֵךְ אֵשׁ תַּכְרִיתֵךְ חֶרֶב
תֹּאכְלֵךְ כַּיָּלֶק הִתְכַּבֵּד כַּיֶּלֶק הִתְכַּבְּדִי כָּאַרְבֶּה׃

גם את תשכרי . גם את כמו נוא וכוש ומצרים תשתה כוס התרעלה ותשכרי
ממנו : תהי נעלמה . כלומר כאילו לא היית על דרך ושתו ולעו והיו כלוא עובדיה א׳
היו : תהי כמותה . או היא נסתרת כי דרך המקרא לדבר לנכח ושלא
לנכח בפסוק אחד : גם את תבקשי מעוז מאויב . מפחד האויב תבקשי
מעוז ומבצר להשגב בו : כל מבצריך . ומה יועילו לך מבצריך כי
כלם יהיו נוחים להכבש כמו התאנים המבושלים . כי במעט תנועה שיניע
האדם את האילן יפלו על פי אוכל המניע אותם . כן יפלו מבצריך ביד אויב :
עם בכורים . כמו ובכורים . וכן אדמוני עם יפה עינים כמו ויפה . והמשיל שמואל א׳ י״ו
המבצרים לתאנים שיתאוה אדם להם ויותר כשהם בכורים שמתאוה אדם להם
ומתאוה יותר . כן מתאוה האויב למבצריך לכבשם : הנה עמך נשים
בקרבך . כמו הנשים שאין בהם כח להלחם : פתוח נפתחו . כלומר נראה
כאילו נפתחו מאליהם כי קל תהיה שברום ופתחום האויבים וכאילו אש אכלה
בריחיך : מי מצור שאבי לך . כלומר עשי לך כל מה שתוכלי לעשות
כי לא יועילך : באי בטיט . לרמסו לעשות ממנו הלבנים . וכפל הענין במ״ש

ואמר ורמסי בחומר: החזיקי מלבן. כמו כבשן הלבנים ששורפי׳ אותם בו.
שם. מכריתך: תאכלך אש. האויב: תאכלך כילק. כמו הילק שאוכל
התבואות עד כלה: התכבד כילק. התכבד מקור. התכבדי. נו״ן כנגד נקיבה.
והם ענין רבוי. כלומ׳ מה יועילך אם תרבית בעם כבד כי לא יועילו ולא
יצילו. ויו״ת התכבד התכבדי מדברי רז״ל מכבדין בין המטות. מכבדות
של תמרה: כי הילק והארבה מכבדין השדה מן התבואות. ות״י יתחפנך
כקמצא יתקלונין כגובא:

הִרְבֵּית רֹכְלַיִךְ מִכּוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם יֶלֶק פָּשַׁט וַיָּעֹף
: מִנְּזָרַיִךְ כָּאַרְבֶּה וְטַפְסְרַיִךְ כְּגוֹב גֹּבָי הַחוֹנִים
בַּגְּדֵרוֹת בְּיוֹם קָרָה שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדַד וְלֹא־
נוֹדַע מְקוֹמוֹ אַיָּם : נָמוּ רֹעֶיךָ מֶלֶךְ אַשּׁוּר
יִשְׁכְּנוּ אַדִּירֶיךָ נָפֹשׁוּ עַמְּךָ עַל־הֶהָרִים וְאֵין
מְקַבֵּץ : אֵין־כֵּהָה לְשִׁבְרֶךָ נַחְלָה מַכָּתֶךָ כֹּל
שֹׁמְעֵי שִׁמְעֲךָ תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ כִּי עַל־מִי לֹא־
עָבְרָה רָעָתְךָ תָּמִיד :

הרבית. אמר מה יועילוך סוחריך שהרבית בתוכך ככוכבי השמים. כי כמו
הילק שפשט בארץ ואחר כך עף קל מהרה כן עפו הם ואבדו ולא הועילם
עשרם: מנזריך. גדוליך וקציניך מענין נזר. ורב״א הגאון לתפארת הקריאה וכמוהו
רכים: וטפסריך. כמו שריך או נגידיך. וכן פקדו עליה טפסר. והוא ירמיה נ״א
בחילוק הטי״ת וזה כפתח הטי״ת ואחד הוא במשקל. ובענין המשילם לארבה
שמנהג הארבה שיחנו וידבקו בכותלי׳ ביום קרה וכחום היום ילכו ולא ישאר
אחד. ולא נודע בכותלים מקומו אים. לא נכר בגדרות איה הנו ולא נודע
גם כן איה הם. כלומר אנה הלכו ועפו קל מהרה. ואמר מקומו על כל
אחד מהם ואמ׳ אים על כלם. וכן שרי נינוה וגדוליה שהיו חונים בהשקט
ובשבא האויב עליהם לא הועילם עשרם וגדולתם מי שברח ברח מי שנהרג
נהרג לא נודע מי הוא הגדול והשר: כגוב גובי. כמו גבים. וכן
ירמיה כ״ב וקרע לו חלוני כמו חלונים. והדומים לו. ות״י ארבא גובאי. ומה שאמר כגוב
גובי ר״ל המין הגדול שבמיני הארבה כמו מלך מלכים: בגדרות. הם
דה״א ד׳ כותלי הגנים והכרמים. והוא קבוץ מן יושבי נטעים וגדרה. ונודד מעלי
איכה א׳ הכתל מבנין הדומה למרובע לפי שהוא פתח. כמו אשר עולל לי. אבל
נודד פועל

נדד פועל עומד · כן כתבו רבי יונה · וא"א ז"ל כתב שהוא לא נזכר שם
פעלו מנחי העי"ן · כמו באין תהומות חוללתי · ועניינו ענין תנועה · כמו משלי ח'
נדדו ממני · ותדד שנתי מעיני · ידוד ממך : נמו רעיך · מנהיגי תלים ל"א
המלך ויועציו עתה לא יהיה להם יד להציל מכף האויב והרי הם כאילו הם בראשית ל"א
ישנים : ישכנו אדיריך · כאילו שכנו בקבר ומתו כי לא יועילו ולא יצילו ·
וכן שכנה דומה נפשי : נפושו עמך · כמו נפוצו על דעת יונתן שתרגם תלים צ"ד
אתבדרו · ויתכן היותו ענין רבוי כמו ופשו פרשיו · כי תפושו כעגלה דשא · חבקוק א'
ופי' רבו עמך שהם נפוצים על ההרים ואין מקבץ · ולפי שקרא למנהיגים רועים ירמיה נ'
אמר על העם שהם נפוצים על ההרים כלומר כצאן אשר אין להם רועה ואין
מקבץ אותם : אין כהה לשברך · כהה ענין רפואה כמו כהת הנגע · ויקרא י"ג
והוא ענין הקמוט והעדר כי כאשר הנגע או השבר קרוב לרפואה יתקמט
העור סביבותיו : לשברך · אמר כנגד מלך אשור שובר : נחלה מכתך ·
אמר על המכה נפעלה ואף על פי שהוא פועלה כי האדם הוא הנחלה
והמכה היא המחלה על הסבה השנית כי הסבה ראשונה המביא אותה אף
על פי כן מרוב החלאים אשר במכה ההיא היא נפעלת על החלאים
ההם כלומר מלאה מהם · וכן כי כלה ונחרצה · כי כלה ישעיה י'
אך נבהלה על זה הדרך : תקעו כף עליך · צפניה א'
לשמחה · כמו ויכו כף ויאמרו יחי מלכים ב' י"א
המלך · וכל עצי השדה ישעיה נ"ה
ימחאו כף :

∴